

materiale om hærens centralstyrelse. Det samme er derimod ikke tilfældet med hans benyttelse af litteraturen om emnet. På trods af den begrænsede litteratur har Kyhl som omtalt ikke benyttet Danstrups artikel »Kampen om den Danske Hær 1740–66«. Han har heller ikke brugt K. C. Rockstrohs artikel »Oprettelsen af Krigskollegiet 1660«. (Militært Tidsskrift 1910, s. 413–27). For den, der ønsker en kort orientering om landetatens centraladministration i perioden 1660–75, kan i stedet for Kyhl benyttes Rockstrohs artikel samt Knud Fabricius' redegørelse for emnet. (Knud Fabricius: Kollegiestyrets gennembrud og sejr 1660–1680, i Aage Sachs (red.): Den danske Centraladministration. Kbh. 1921 s. 155–160 og 178–187). Om hærens centralstyrelse under Skånske Krig findes ligeledes en kortere og mere overskuelig fremstilling end Kyhls, nemlig K. V. Niensens artikel »Den skånske Krig 1675–1679. En oversigt over krigens forløb og den øverste krigsledelse.« (Militært Tidsskrift 1975, s. 451–70.) I generalstabens store værk »Bidrag til den store nordiske Krigs Historie« (bd. I, Kbh. 1899, s. 57–68.) er der ganske kort gjort rede for hærens centraladministration frem til år 1700. Denne oversigt er sammen med Danstrups artikel stort set alt, hvad der hidtil har eksisteret af litteratur om hærens centralstyrelse i perioden 1680–1763. For denne periode forekommer der således næsten ingen alternativer til Kyhls monumentale fremstilling.

Alt i alt er resultatet af Kyhls arbejde blevet et meget værdifuldt værk, der desværre på grund af sin detaljerede og omstændelige fremstillingsform formodentlig kun vil henvende sig til en fåtallig skare af militærhistorisk interesserede.

Ole L. Frantzen

OVE HØEGH GULDBERGS OG ARVEPRINS FREDERIKS BREV-
VEKSLING MED PETER CHRISTIAN SCHUMACHER 1778–1807.
*Udgivet af Det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie ved
J. O. Bro Jørgensen. København 1972. 557 s., kr. 98,50.*

Det er næsten ved at være falsk varebetegnelse, denne bog fører på forside og titelblad. Af de 217 breve, udgaven bringer, hidrører blot de 5 fra arveprins Frederik – og deraf er kun et egenhændigt. Det er således så godt som udelukkende korrespondancen mellem Ove Høegh Guldberg og P. Chr. Schumacher, det digre bind rummer. De to mænds brevveksling strakte sig over en lille menneskealder, idet tyngdepunktet dog ligger i 1780'erne og de første år af 1790'erne. Guldberg tegner sig for de 131, Schumacher for 81 breve. Desværre er der ikke tale om fuldstændigt bevarede rækker fra nogle af de to korrespondenter, og bl. a. virker det påfaldende, at Guldbergs breve til Schumacher omkring proprietærfejdens tid i 1790–91 ikke er bevaret.

De to brevskrivere skifter position i samfundet – og hermed skifter også deres brevveksling karakter. Omkring 1780 er der tale om korrespondance mellem statens faktiske politiske leder og en af de politisk mest centralt placerede diplomater, Schumacher i St. Petersborg. Korrespondancens genstand er frem til

1784 – cirka halvdelen af brevene – dansk og europæisk politik med særlig henblik på forholdet til Rusland. Her rummer brevvækslingen et rigt materiale til belysning af de overvejelser, man i de ledende kredse gjorde sig vedrørende dansk udenrigspolitik, og korrespondancen, der ikke har egentlig tjenstlig karakter, har da også været udnyttet af forskningen.

Som følge af regeringsskiftet i 1784 forsvinder begge brevskrivere fra magtens centrum. Høegh Guldberg bliver stiftamtmand i Århus, mens Schumacher først efter en årrække uden beskæftigelse i 1789 bliver amtmand på Fyn med residens i Fåborg. Der er for den anden halvdel af brevmassen tale om egentlige privatbreve – bl. a. skildrer Schumacher i en række lange beretninger en udenlandsrejse, han foretager 1784–85. Man snakker private forhold, udveksler filosofiske og videnskabelige betragtninger og ræsonnerer lidt over den almindelige politiske udvikling – »Nu lidt Statsnak; vi to gamle Statsmænd maae dog og have noget deraf«, skriver Guldberg i foråret 1790 til Schumacher. Men man skal ikke i disse breve søge »Tabernes« vurdering af dansk politik efter 1784. Særlig Guldberg er yderst forsigtig i udtalelser, mens Schumacher især efter at være tiltrådt som amtmand synes gerne at have villet ind på aktuelle, indenrigspolitiske emner. Begge brevskrivere var på det rene med, at deres korrespondance siden kunne komme andre i hænde, og det er velkendt, at posthemmeligheden i slutningen af 1700-tallet ikke var ukrænkelig. Når man sammenligner Guldbergs breve til Schumacher med hans korrespondance til Johan Bülow (*Historisk Tidsskrift* 4. Rk., I, 1869–70 s. 125 ff.) eller hans breve til Schack-Rathlou (Thaulow og Bro Jørgensen: *Udvalgte Breve, Betænkninger og Optegnelser af J. O. Schack-Rathlous Arkiv* (1936) s. 239 ff.), får man indtryk af, at det ikke var overfor Schumacher, den tidligere politiske leder åbnede sig vedrørende sine efterfølgeres inden- og udenrigspolitiske linie. Der er således ikke det store udbytte at hente i den anden halvdel af brevvækslingen, selvom der naturligvis ind imellem kan findes iagttagelser af interesse. Fra Fåborg skriver Schumacher i begyndelsen af 1791 til Guldberg: »Saavel her i Faaborg som i heele Naboelauguet, i en Omkreds af 2 a 3 Miile, kjøbes ved icke een eneste Bog heele Aaret igiennem. Der gives icke eengang en Bogbinder, og han savnes icke heller, saasom ingen lader nogen Bog indbinde, Skifteprotocoller undtagne, som man lader komme fra Odense. Lærde Aviser holdes icke heller uden af mig allene, og skiønt jeg ofte har tilbudet vor Geistlighed dem til Læsning, saa bryder de sig icke derom, saa at Uvidenheden icke allene om den tydske, men endog om den danske Litteratur er her ligesaa stor som om, hvad der skrives i Maanen. Tør jeg spørge: Forholder det sig ligeledes i Aarhus . . .« Desværre er der netop her en lakune i Guldbergs breve, så man får ikke nogen bedømmelse af det litterære publikum i Århus anno 1791! Udgiveren, arkivar J. O. Bro Jørgensen, har ydet en smuk indsats med denne publikation, hvor man ikke mindst noterer sig det store arbejde, der er lagt i identifikationen af citater, både til samtidige skrifter og til klassikerne. Et fyldigt personregister afrunder udgaven.

Claus Bjørn